

BÖLGESEL ENTEGRASYONLARIN EKONOMİ POLİTİĞİ VE TARİHSEL EVRELERİ-1 **POLITICAL ECONOMY OF REGIONAL INTEGRATIONS AND HISTORICAL PHASES-1**

Şükrü İNAN*

Öz

Bölgeselleşme uluslararası ekonomi politikteki değişimlere bağlı olarak üretim, tüketim ve bölüşümün yeniden organizasyonu sağlamada önemli bir süreçtir. Yerel, ulusal ve uluslararası alanlarda dar bölgelerden geniş bölgelere ve gevşek entegrasyonlardan daha sıkı entegrasyonlara kadar bölgeselleşme eğilimleri dünya ekonomisi ve politikası ile doğrudan ilişkilidir. Dolayısı ile bölgeselleşme evreleri de gerek dünya ekonomi politikasındaki değişimlerle ve gerekse de ortaya çıkan bölgesel entegrasyonların dünya ekonomi politikalarına etkileri çerçevesinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda yeni bölgesel entegrasyon evreleri ortaya konulmaktadır: Politik İmparatorluk Bölgesel Entegrasyonu, Ulus-Devlet Bölgesel Entegrasyonu, Merkantilist Bölgesel Entegrasyon, Emperyalist Bölgesel Entegrasyon, Hegemonik Bölgesel Entegrasyon ve Post-Hegemonik Bölgesel Entegrasyon.

Bu çalışmada öncelikle tarihsel olarak uluslararası sistemde "Politik İmparatorluk Bölgesel Entegrasyonu, Ulus-devlet Bölgesel Entegrasyonu ve Merkantilist Bölgesel Entegrasyon" süreçleri politik ve ekonomik güvenliğin sağlanması, refah etkileri ve diğer entegrasyonlara etkileri yönünden karşılaştırmalı olarak değerlendirilmektedir. Bir sonraki çalışmada ise Emperyalist Bölgesel Entegrasyon, Hegemonik Bölgesel Entegrasyon ve Post-Hegemonik Bölgesel Entegrasyon ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Ekonomi Politik, Entegrasyon, Bölgeselleşme, Bölgeselcilik, Bölgesel Entegrasyon Evreleri.

Abstract

Regionalization is an important process in reorganizing production, consumption and distribution depending on the changes in international political economy. Regional trends from narrow regions to localized, national and international areas and from loose integration to tighter integration are directly related to world economy and policy. Therefore regional integration phases should be evaluated within the changes in the world political economy and effects of regional integrations to global political economy. In that context, new regional integration phases are introduced as: Political Empire Regional Integration, Nation-State Regional Integration, Mercantilist Regional Integration, Imperialistic Regional Integration, Hegemonic Regional Integration and Post-Hegemonic Regional Integration.

In this study, primarily the processes of "Political Empire Regional Integration, Nation-State Regional Integration and Mercantilist Regional Integration" in the international system are evaluated comparatively in terms of providing political and economic security, wealth effect and influences on other regional integrations. In the next study Imperialistic Regional Integration, Hegemonic Regional Integration and Post-Hegemonic Regional Integration are discussed.

Keywords: International Political Economy, Integration, Regionalization, Regionalism, Phases of Regional Integration.

1. Giriş

Bölgeselleşme uluslararası ekonomi politikteki değişimlere bağlı olarak üretim, tüketim ve bölüşümün yeniden organizasyonu sağlamada önemli bir süreçtir. Yerel, ulusal ve uluslararası alanlarda dar bölgelerden geniş bölgelere ve gevşek entegrasyonlardan daha sıkı entegrasyonlara kadar bölgeselleşme eğilimleri dünya ekonomisi ve politikası ile doğrudan ilişkilidir. Bölgeselleşme eğilimleri aynı zamanda da ekonomik gelişmenin bir aracı olarak ortak güvenliğin sağlanmasında da önemli bir rol oynamaktadır.

Bölgeselleşme gerek uluslararası iktisat ve gerekse uluslararası ekonomi politik literatüründe oldukça geniş bir yer tutmaktadır. Özellikle uluslararası iktisatta ekonomik entegrasyon teorisi çerçevesinde yapılan çalışmalar bölgeselleşmenin ulusal ve uluslararası ekonomik ve ticari etkileri üzerinde dururken, uluslararası ekonomi politik ise daha çok uluslararası istikrar ve güvenlik üzerindeki etkileri üzerine yoğunlaşmaktadır. Her ne kadar ekonomik entegrasyon teorisi çerçevesinde bölgeselleşmeye ekonomi biliminin ilgisinin Viner'le başladığı kabul görse de aslında liberalizm (Smith, Ricardo) ve korumacılık (List, Fichte, Hamilton) çerçevesindeki eski tartışmalar bölgeselleşme ve bölgesel entegrasyon kavramı ile doğrudan ilişkilidir.

Bölgeselleşme ve bölgesel entegrasyonla ilgili temel çalışmalar Viner 1950, Tinbergen 1954, Meade 1955, Lipsey ve Lancaster 1956, Tinbergen 1965, Balassa 1967, Machlup 1975, 1977, Kemp-Wan 1976, Cooper ve Massell 1965, Johnson 1965, Bhagwati 1968 genellikle bölgesel entegrasyonların ulusal ve uluslararası ticari-ekonomik etkileri üzerine yoğunlaşırken Kindleberger 1962, Keohane 1980, Buzan 1984, Buzan ve

* Yrd. Doç. Dr., İnönü Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, İktisadi Gelişme ve Uluslararası İktisat ABD.

Waever 2003, Katzenstein 2005 ise ulusal ve uluslararası istikrar, güç ve güvenlik üzerindeki etkileri üzerine yoğunlaşmışlardır. dolayısı ile bölgeselleşme uluslararası ekonomi-politik bir yaklaşım çerçevesinde ortaya çıkmakta ve değerlendirilmek durumundadır.

Bölge kavramı üzerinde tam bir uzlaşmanın olmadığı ve bölge tanımlarının farklılaşabildiği görülmektedir. Ekonomik bölge ve bölgeselleşme kavramları üzerindeki tartışmalar temelde coğrafi yakınlığın önemi, ekonomik ilişkiler ve politika seçenekleri üzerine kilitlenmiştir. Bölge çoğunlukla aynı coğrafyadaki ülkeler grubunu tanımlamak için kullanılırken, bazı yazarlara göre ise coğrafya dışı faktörlerle ifade edilebilmekte, bazılarına göre ise ekonomik ilişkilerin yoğunlaşması ve dış politika koordinasyonu ile ilgilidir (Mansfield ve Milner, 1999: 590-591). Bölge tipleri, bölgenin sınıflandırılmasında kullanılan coğrafya, kültür, yönetim, ekonomi, politika ve güvenlik bağlamlarında sınırları ve kapsamı değişebilen, sınır-aşan makro ölçekte ve ulus-altı mikro ölçekte de tanımlanabilmektedir (Söderbaum ve Granit, 2014: 15).

Bölge ile ilişkili olarak bölgesel kavramı ise Machlup'a göre (1975:45) (i) ülkenin bütününi oluşturan parçaları (provincial/eyalet-vilayet gibi) ifade etmek, (ii) iki veya daha fazla ülkenin oluşturduğu çokuluslu yapıları ifade etmek ve (iii) herhangi bir bölge, ulus veya uluslar birliğini aynı zamanda bütün bir dünya çerçevesinde ifade etmek gibi üç anlamda kullanılmaktadır. Viner tarafından ülkenin herhangi bir parçasını (eyalet/vilayet) ifade etmek anlamında birinci biçimde, Ohlin tarafından üçüncü anlamında, alanın ilişkisi bağlamında ve çoğu yazar da ikinci anlamında ülkeler arası gruplaşmalar ve bloklaşmalar biçimlerinde bölge kavramını kullanmışlardır.

Bölgesel Entegrasyonlar bu çerçevede ulusal entegrasyon, uluslararası entegrasyon ve küresel entegrasyon olarak temelde sınıflandırılmakta ve ekonomik entegrasyon aşamaları; Tercihli Ticaret Anlaşması, Serbest Ticaret Anlaşması, Gümrük Birliği, Ortak Pazar, Ekonomik (Parasal) Birlik olarak ele alınmaktadır. Her bir aşama daha sıkı bir entegrasyona ve nihayet siyasal entegrasyona kadar gidebilmektedir. Ayrıca bölgesel entegrasyonlar; ticari bütünleşme, faktör bütünleşmesi, politika bütünleşmesi ve tam bütünleşme olarak da değerlendirilmektedir. "Entegrasyon süreci, genellikle bir bölgenin oluşumuna yol açmaktadır. Bölgeselcilik [Bölgeselleşme], coğrafi bütünlüğü olan ülkeler arasında iç bağımlılık olarak tanımlanabilir" (Ertürk, 1993: 6) dolayısı ile ekonomik entegrasyon süreci ile bölgeselleşmeyi/bölgeselciliği birbirinden ayırabilmek oldukça zordur. Her entegrasyon daha geniş bir bölgede ekonomik ve politik bir bütün oluştururken diğer bölgelere karşı da bir ayrımcılığı beraberinde getirebilmektedir. Entegrasyon ve bölgeselleşme çerçevesindeki ayırım ise "ekonomik entegrasyonun küresel boyutta gerçekleşebilme olanağı her zaman söz konusu iken bölgeselleşme küreselleşme ile kavramsal olarak ayrılık oluşturmaktadır. Bu nedenle bölgesel entegrasyonlar ikinci en iyi teori olarak değerlendirilmektedir.

Bölgeselleşme (regionalization) ve bölgeselcilik (regionalism) kavramları da bölge kavramına açıklık getirmekten çok belirsizliğini arttırmaktadır. Fishlow ve Haggard, ekonomik akımların bölgesel yoğunlaşmasını bölgeselleşme ve ülkeler arasındaki ekonomik politika işbirliği ve koordinasyonla belirlenen politik süreci ise bölgeselcilik olarak birbirinden ayırmaktadırlar (Mansfield ve Milner, 1999:591).

Bölgeselleşme sermaye, mal ve insanların belli bir coğrafi alan içerisinde sınır ötesi hareketlerindeki artış olarak da tanımlanmaktadır. Bölgeselleşme katı devlet müdahalelerinin olmadığı toplumsal bir süreç olarak piyasa temelli gelişme göstermektedir. Bölgeselleşmenin temel aktörleri hükümet-dışı aktörlerdir ve aşağıdan yukarıya doğru kendiliğinden gelişen bir süreçtir. Buna karşın bölgeselcilik yukarıdan aşağıya bir süreç olarak, devletlerin politik iradeleri ile belli bir coğrafi alanda resmi düzenlemelerle gerçekleştirilen yapay bir oluşumdur. (Hoshiro, 2013:2) Bölgeselleşme piyasaların firma politika ve kararları ile entegrasyon sürecini ifade ederken, bölgeselcilik ise devletler tarafından yürütülen işbirliği projeleri olarak genel kabul görmektedir. (Higgott, 2007: 87)

Bölgeselleşme (regionalization) daha çok küreselleşme kavramı ile birlikte kullanılabilen bir kavram olarak tarihsel süreçte ekonomik ve politik güç merkezleri etrafında ve bu güç merkezlerinin ticari-ekonomik ve politik uygulamaları ile şekillenen bir olgudur. Kapitalist gelişmenin doğal bir sonucu olarak da görülebilir ve genellikle önde giden ülkelerin sahip oldukları üstünlüklere bağlı olarak serbest ticaret politikaları ile küreselleşmeye doğru evrilebilmektedir. 19. yüzyılın ortalarında bütün dünyaya yayılan ticaret anlaşmaları ve MFN (Most Favoured Nation) uygulamaları (Machlup, 1977; Mansfield ve Milner, 1999) bölgeselleşme olarak ifade edilse de aslında bölgeselciliğin ortaya çıkardığı sorunları aşma yolunda küresel bir bütün oluşturma yönündeki faaliyetler olarak değerlendirilebilir. Bölgeselcilik (regionalism) ise bölgeselleşme/küreselleşme sürecinde geriden gelen ülkelerin serbest ticaret çerçevesinde mutlak üstünlüklere sahip ülkelerle rekabet edememeleri nedeniyle daha çok korumacı bir anlayışla ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede ikinci en iyi teori olarak bölgeselleşme birinci en iyinin tam anlamıyla

gerçekleşmemesi durumunda ortaya çıkarken, bölgeselcilik ise birinci en iyiye bir tepki olarak veya korumacılığın güçlendirilmesi biçiminde veya ekonomik ticari alanın korunması ve genişletilmesine yönelik olarak ikinci en iyi teori biçimine gerçekleşebilmektedir.

Bölgesel entegrasyonlar ister bölgeselleşme ve isterse bölgeselcilik biçimlerinde olsunlar, mal, hizmet ve faktörlerin daha geniş bir alanda daha verimli hareket edebilmesini sağlayarak refah artışını sağlamak, kalkınma ve sanayileşme stratejileri için ortam oluşturmak, ticari, ekonomik ve politik etkinlik alanını genişletmek ve temelde ekonomik ve politik güvenlik sağlamak amaçları ile ortaya çıkmakta ve dönüşmektedirler.

Bu amaçlardan refah etkisi bölgesel entegrasyonların ulus-altı mikro bölge düzeyinden küresel entegrasyon düzeyine kadar önemli bir etkidir. Refah etkisi bütün bölgesel entegrasyon düzeylerinde de temel etken olmakla birlikte, 1990 öncesi literatürde dört ayrı yaklaşımla ele alınmaktadır (Panagariya, www.columbia.edu:1-2): Ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı kavramları ile Vineryen refah analizi, gümrük birliklerinin refah artışı için gerekliliğine odaklanan Kemp-Wan yaklaşımı, endüstrileşme maliyetlerini minimize eden Cooper-Massell-Johnson-Bhagwati gümrük birliği analizi ve birlik üyelerine dışsal değişimlerinin etkilerini analiz eden Bhagwati-Brecher yaklaşımı. (Bhagwati ve Panagariya, 1996:1-3) Ancak ekonomik analizler bölgeselleşmenin refah etkilerinin zaman ve entegrasyon biçimlerine göre çeşitlendiğini göstermektedir (Mansfield ve Milner, 1999: 595). Dolayısı ile gerek bölgeler arası gelişmişlik farklılıkları gerek üretim biçim ve yöntemlerinin sürekli değişmesi tek tip bir bölgeselleşme veya entegrasyonun olmasını da engellemektedir.

Bölgesel entegrasyon sürecinde bir bütün olarak güvenliğin sağlanması politik araçlardan ekonomik araçlara doğru evrilmektedir. Dünya ekonomisinde karşılıklı bağımlılığın artışı ve küreselleşme ile birlikte ekonomik güvenliğin etki-tepki alanı genişlemekte buna bağlı olarak bölgesel entegrasyonlar özellikle geriden gelen ülkeler için ekonomik ve politik güvenliğin sağlanmasında da temel araç olmaya başlamıştır. Toplumların ekonomik gelişme düzeylerindeki tarihsel farklılıklar (Smith, List, Marx, Rostow)* ve en yüksek gelişme düzeyinin yakalanmasına yönelik farklı ekonomi-politik uygulamalar da farklı bölgeselleşme tiplerinin ortaya çıkışına neden olmaktadır.

Modernizm öncesi bölgesel entegrasyonlarda temelde güvenliğin sağlanmasında politikanın (ekonomi dışı araç ve aktörlerin) baskınlığı söz konusu iken Modernizm sonrası dönemde ise ekonomik araç ve faktörler temel etken olmaya başlamıştır. Bunda güvenliğin sağlandığı alanın politik ve ekonomik karakteri etkilidir. Politik olarak denetlenen alan küçüldükçe ekonomik bölgeselleşme eğilimi ekonomik güvenliğin sağlanmasında daha da önem kazanmakta ve ekonomik ölçek büyüdükçe de politik alanın yetersizliği yine bölgeselleşme eğilimlerini arttırmaktadır. Devlet egemenliğinin politik alanını genişletmek ve bu maliyetleri üstlenmek yerine ekonomik alanın entegrasyonlarla genişletilerek refah yaratıcı etkisinden faydalanmak ulus-devlet sayısının hızla arttığı dönemlerde (Wimmer ve Feinstein, 2010: 765) kaçınılmaz olmuştur.

Bu çalışmada dar anlamda bölge; ekonomik-politik bütün oluşturan ve bu çerçevede ekonomik faaliyetlerin düzenli bir biçimde organize edilebildiği alan olarak diğer alanlardan farklılaşmış bir politik yapı olarak ele alınmakta ve bölgeselleşme ise birbirinden farklı ekonomik ve/veya politik yapıların değişen ekonomi-politik sürece bağlı olarak doğal yada yapay yollardan daha geniş alanlardaki bütünleşme ve benzeşme süreci olarak değerlendirilmektedir. Entegrasyon ve benzeşme süreci ekonomik olduğu kadar politik bir olgudur. Dolayısı ile tarihsel süreçte diğer bölgelerden farklılaşarak ekonomi-politik bir bütün oluşturan yapıların diğer yapılarla bütünleşme süreci de hem politik hem de ekonomik gelişmelere paralel bir biçimde gerçekleşmiştir. Bu ekonomik ve politik gelişmelerin farklı toplumlarda farklı biçimlerde ve zamanlarda ortaya çıkması ve birbiriyle çatışması tam bir bütün veya küresel bir ekonomi-politik bütünün oluşmasını da engellemekte ve farklı bölgeselleşmelerin aynı zaman diliminde bir arada ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

2. Bölgesel Entegrasyon Evreleri

Bölgeselleşme süreci genellikle ülkeler arasındaki ticari ilişkilerin ve işbirliklerinin serbestleşmesi ve artışı yönündeki sürecin hız kazandığı dönemler olarak ele alınmaktadır. Buna bağlı olarak da bölgeselleşme dalgaları veya evreleri uluslararası entegrasyon hareketlerinin (Tercihli Ticaret Anlaşması/PTA, Serbest Ticaret Anlaşması/FTA, Gümrük Birliği/CU, Ortak Pazar/CM, Ekonomik Birlik/EU) yoğunlaştığı

* Toplumların geçirdiği ekonomik gelişim aşamalarını Adam Smith, Avcılık-Çobanlık-Tarım-Ticaret; Friedrich List, Vahşet-Göçebelik-Tarım-Tarım/Sanayi-Tarım/Sanayi/Ticaret; Karl Marx, İkel-Köleci-Feodal-Kapitalist-Sosyalist; Walt W. Rostow ise Geleneksel-Kalkış Öncesi-Kalkış-Olgunluk-Kitlesel Tüketim toplumları olarak sınıflandırmışlardır. Bu aşamalar farklı kategorilerde de olsa her bir sınıflandırmadaki ekonomik gelişme aşaması açısından toplumlar farklı gelişmişlik düzeylerinde bir arada etkileşim içerisindedirler.

dönemleri sınıflandırmak amacıyla kullanılmaktadır. Dalga teriminin kullanılması bu eğilimin açık bir göstergesidir. Ancak genel olarak bölgeselleşme daha çok İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan ve Batı merkezli (Acharya, 2012) bir olgu olarak ele alınmaktadır.

Bhagwati (1992), Bhagwati ve Panagariya (1996) ye göre 2. dünya savaşı sonrasında iki dalga olarak 1950'lerin sonundan 1970'lere kadar Birinci dalga bölgeselleşme ve 1980'lerin ortasında başlayan İkinci dalga bölgeselleşme olarak ifade edilmiştir. Birinci ve İkinci bölgeselleşme süreçleri Eski ve Yeni Bölgeselleşme olarak da sınıflandırılmaktadır (Lawrence 1997'den aktaran Özer, 2013). Ayrıca Uruguay Görüşmeleri (1986-1994) sonunda da Üçüncü dalga bölgeselleşme sürecinin başladığı ifade edilmektedir (Carpenter, 2009:22).

Mansfield ve Milner (1999: 596-601) ise geçen 200 yıllık dönemi dört dalgaya ayırmaktadır. İlk evre 19. yüzyılın ikinci yarısından 1. Dünya Savaşı'na kadarki dönemi kapsayan ve büyük ölçüde Avrupa merkezli olarak endüstri devrimi ve teknolojik gelişmelerle devletler arası ikili ticaret anlaşmalarına dayanan bölgeselleşme dönemidir. Irwin (1993:97) tarafından "İlerlemeci bölgeselleşme" olarak tanımlanan dönemde yapılan düzenlemeler, Avrupa'da eş görülmedik ölçüde entegrasyona ve açık uluslararası ticaret sisteminin oluşumuna katkıda bulunmuştur. İkinci evre ise iki büyük savaş arası dönemi kapsamakta ve birinciye oranla daha ayrımcı biçimdedir. Bu dönem bölgeselleşmeleri daha çok büyük güçlerin imparatorluk alanlarıyla entegrasyonlarını pekiştirdikleri ve ticaret bloklarının oluştuğu dönemdir. Bunda altın standardının yıkılması ve 1929 Ekonomik Buhranı'nın da etkisi büyüktür. Sonraki iki dalga bölgeselleşmeden ilki 2. Dünya Savaşı sonrasında 1950'lerin sonlarından 1970'lere kadarki dönemde EEC, EFTA, CMEA ve gelişmekte olan ülkelerin oluşturduğu ticaret bloklarının etkisindeki bölgeselleşme ve ikincisi ise Soğuk Savaş'ın sonuna doğru devletlerarası güç ve güvenlik ilişkilerinin değişmesiyle ABD'nin önderliğinde bölgeselleşme süreci destekleyici politikalarıyla ortaya çıkan bölgeselleşmedir. Son iki bölgeselleşme dönemleri 1960'larda Sömürgecilik-sonrası ve 1990'larda ise Komünizm-sonrası dönemlerle eş zamanlıdır (Mansfield ve Reinhardt, 2003: 852).

Bölgeselleşme Söderbaum (2015:5) tarafından diğerlerinden farklı bir biçimde "erken bölgeselleşme, eski bölgeselleşme, yeni bölgeselleşme ve güncel (karşılaştırmalı) bölgeselleşme" olarak dört ayrı evrede incelenmektedir. Bu dönemlendirmeler değişen tarihsel politik içerikle birlikte ele alınmakta ve farklı bölgeselleşme dalgalarının dönemsel olarak açıklamaktan çok entelektüel kökleri ve temel özellikleri üzerinde durulmaktadır.

Genel olarak bu dönemlendirmeler küreselleşme açısından da İlk küreselleşme (1870-1914), Ulusçuluğa geri dönüş (1914-1945), İkinci küreselleşme (1945-1980) ve Yeni küreselleşme dönemi (1980 sonrası) olarak da adlandırılmaktadır (Katilainen ve Kaitila, 2002: 70-72, Aktaran: Aslan, 2013: 10). Bu dönemlendirmeler aynı zamanda uluslararası para sistemleri dönemleri ile de yaklaşık olarak bütünlük oluşturmaktadır. Dolayısı ile küresel ekonomik ve ticari ilişkilerin hızlandığı dönemler genel olarak bölgeselleşme evrelerinin dönemlendirilmesinde esas alınmaktadır. Ancak bu çalışmada bölgesel entegrasyonların dönemlendirmesi ülkeler arası ticari anlaşmaların ve işbirliklerinin yoğunlaştığı dönemlerden çok bölgesel entegrasyonların tarihsel süreçteki farklılaşması üzerine oluşturulmuştur. Dolayısı ile bölgeselleşme ve küreselleşme kavramları uyumdan çok çatışma içerisinde değerlendirilmektedir.

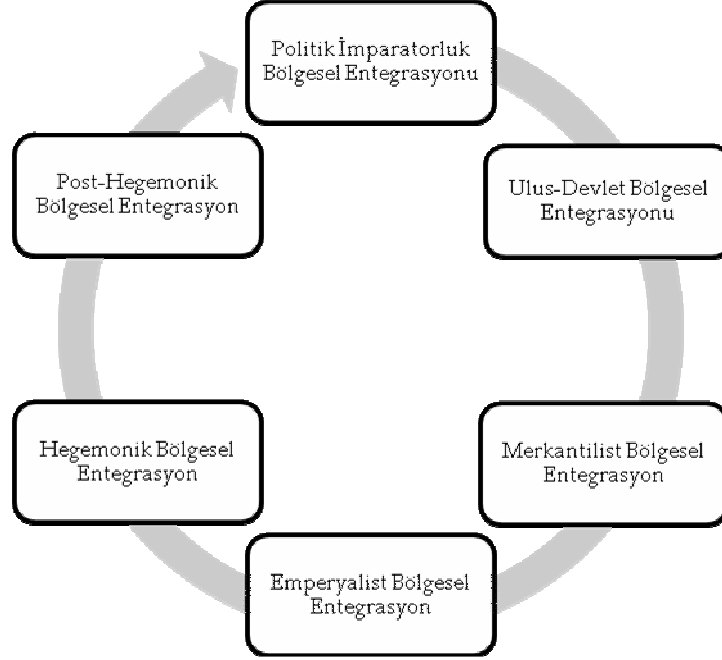
Küresel ekonomik ve politik ilişkilerdeki değişim ve dönüşüm farklı zamanlarda farklı bölgeselleşmelerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Ancak bölgeselleşme eğilimlerinin arttığı dönemlere baktığımızda genelde dünya ekonomisinde durgunluk ve çöküş dönemleri ön plana çıkmaktadır. Geriden gelen ülkelerin bölgeselleşme eğilimlerinin daha yüksek oluşu temelde hegemonik güçlere karşı ekonomik ve politik güvenliği sağlama arayışlarından kaynaklansa da dünya ekonomisinde düşüş ve kriz dönemlerinde, liberal ticaret sisteminin durgunluğa girdiği dönemlerde, hegemonik güçlerin de benzer bir biçimde kaçınılmaz olarak farklı bölgeselleşme eğilimine girdiği görülmektedir. Sonuç olarak bölgeselleşme temelde küresel hegemonik güce veya güç oluşumuna karşı ekonomi-politik bir güvenlik arayışı olarak da ortaya çıkmaktadır.

Bölgesel entegrasyon bölgeler arası ekonomi ve politik bütünleşme ve benzeşme süreci olarak ele alındığında tarihsel olarak içiçe giren altı dönemde (Grafik 1) gelişme göstermektedir. Bu bölgesel entegrasyon evreleri kronolojik sırayla birbirini izlese de her bölge veya toplum farklı zamanlarda ve birbiriyle etkileşim içerisinde evreleri geçirmektedir. Buna bağlı olarak gerçekleşen bölgesel entegrasyonlar göreceli olarak dönemin en ileri ekonomik ve politik entegrasyonunu ifade etmektedir. Dolayısı ile ortaya çıkan entegrasyon bunu gerçekleştiren merkez bölgeye en yüksek refah düzeyini de sunmaktadır. Entegrasyon evresini geriden gerçekleştiren bölgeler ise aynı derecede bu refah etkisinden yararlanamamakta veya olumsuz etkilenmektedirler (Tablo 1). Dolayısı ile bölgeselleşme sadece kapitalist

gelişmenin tarihsel bir aşaması değil aynı zamanda bu tarihsel gelişmeye karşı dialektik bir tepki olarak da ortaya çıkmaktadır. Kapitalizmin eşitsiz gelişme yasası (Amin, 1997) çerçevesinde uluslararası ticaretle birlikte ortaya çıkan refah etkilerinin farklı dağılımı bölgesel entegrasyonların niteliğini de belirlemektedir. Samir Amin'e göre (1997) kapitalist gelişmenin yerelden küreselle tedrici hareketi yeni kutuplaşma eğilimleri yaratmaktadır. Çevre ülkelerin ekonomik konumlarını geliştirmeleri için küresel sistemle bağlarını koparmaları ve alternatif, dengeleyici stratejiler uygulamaları gerekmektedir ki bu stratejilerden bir tanesi de bölgeselleşmedir (Vayernen, 2003: 32).

Grafik 1: Bölgesel Entegrasyonların Tarihsel Dönüşümü ve Evreleri

1. Politik İmparatorluk Bölgesel Entegrasyonu: Ekonomik faaliyetlerin ve üretim biçimlerinin benzeşmesine bağlı olarak politik olarak denetlenen alanın merkez bölge etrafında genişletilmesiyle ortaya çıkan ilk büyük ölçekli bölgesel entegrasyondur. Ekonomik sistemlerin belli bir olgunluğa ulaşması çerçevesinde daha geniş bir coğrafyada ekonomik ve ticari etkinliğin gerçekleşmesine bağlı olarak elde edilen ekonomik refahın korunması biçiminde Politik İmparatorluklar ortaya çıkmaktadır. Toplumsal ve ekonomik gelişmelerin yavaş ilerlediği daha çok tarıma dayalı köleci ve feodal toplumlarda gerçekleşen entegrasyondur. Roma, Çin, İran, Osmanlı İmparatorluğu gibi geniş bir coğrafyayı ekonomik olmaktan çok politik denetim altında tutmaktadırlar.
2. Ulus-devlet Bölgesel Entegrasyonu: Ekonomik ve teknolojik gelişim ve değişimlere bağlı olarak politik yeni bölge-yapıların ortaya çıkışı çerçevesinde meydana gelen bölgeselleşmedir. Bu durum daha çok bütünden kopuşu ifade etmekte ve yeni ekonomik sistemin uygulanışı ve ekonomik güvenliğin sağlanmasına yönelik olarak bölge üzerindeki üst politik denetimden kaçınma ve ekonomi-politik bütünlük oluşturma biçiminde gerçekleşmektedir. Ulus devlet bölgeselleşmesi Politik imparatorluğun sağladığı avantajları kullanabilen uygun bölgelerin bütünden farklılaşması veya buna karşıt gelişimi biçimlerinde entegre olmaktadır. Kapitalist toplumsal ve ekonomik düzenin işleyebildiği en uygun bölgesel yapılandırma. Westfalya (1648) sonrası pekişen ve günümüzde de geçerliliğini koruyan temel bölgesel entegrasyondur.
3. Merkantilist Bölgesel Entegrasyon: Bölge-yapı (Ulus-devlet) içindeki ekonomik ölçeğin genişlemesine bağlı olarak ve ticari-ekonomik-politik yönlerden denetlenen alanın genişletilmesi biçiminde gerçekleşen bölgesel entegrasyondur. Politik İmparatorluk sonrası oluşan daha küçük coğrafyada ortaya çıkan ulus-devlet bölgeselleşmesinde ekonomik ölçek genişledikçe bölgenin hem ihtiyaç duyduğu ürün, hammadde vb. hem de ihtiyaç duyduğu pazarları güvenlik altına alma çabası çerçevesinde pre-kapitalist bölgelerle bütünleşme çerçevesinde ortaya çıkan bölgeselleşme evresidir. Bu genişlemeyi coğrafi bütünlükle gerçekleştiren (Rusya) yanında çoğunlukla deniz aşırı bir bölgeselleşme söz konusu olmuştur. 16.-19. yüzyıllar arasında yoğunluk kazanmıştır.

4. Emperyalist Bölgesel Entegrasyon: Ekonomik ve politik güvensizliğin artışı, kapitalist ülkeler arası rekabet, liberal ticaret düzeninin ortaya çıkardığı sorunlar ve dünya ticaretinin daralması gibi etkenlerle ortaya çıkmıştır. Merkantilist Bölgeselleşmeye göre ticari ve ekonomik araçlardan çok askeri ve politik güç entegrasyon sürecinde kullanılmaktadır. Merkantilist bölgeselleşme uzun bir süreçte, ticari ve ekonomik gelişmelerle birlikte kısmen doğal yollarla gevşek bir yapı ile oluşurken; emperyalist bölgeselleşme ise coğrafi bütünlüğü sağlamaya yönelik olarak ileri kapitalist ülkelerin zayıf ülkeler üzerinde politik-askeri zor kullanarak gerçekleştirdikleri bölgesel entegrasyonlardır. Almanya'nın *Lebensraum*'u veya *Japon Doğu Asya Ortak Refah Sahası* bu çerçevede gerçekleştirilmeye çalışılan bölgeselleşmelerdir. Emperyalist bölgeselleşme Ayrıca kapitalist merkez ve çevre arasındaki bölgeselleşmeler üzerine kurulu *Pan-bölge kuramı* da benzer bir bakış açısını ifade etmektedir. 20. yüzyılın ilk yarısında etkili olan bölgeselleşme evresidir. Sadece 1930 ve 1940'lı yıllarda Almanya ve Japonya'nın emperyalist bölgeselleşmesi (Telo: 2011) olarak görülmemelidir.
5. Hegemonik Bölgesel Entegrasyon: Soğuk Savaş güç yapısı çerçevesinde II. Dünya Savaşı sonrası (Hette ve Söderbaum, 1998: 3) ortaya çıkan iki kutuplu bölgesel entegrasyondur. ABD'nin sağlamış olduğu hegemonik istikrar çerçevesinde gerçekleşen bölgesel işbirliği rejimleridir (Telo:2011). Politik imparatorluk bölgeselleşmesinden temel farkı birbirinden ayrı ekonomik ve politik sistemlerin birbirleriyle çatışarak oluşturdukları bir bütün olmasıdır. ABD'nin ve SSCB'nin çevresinde ortaya çıkan Batı ve Doğu Blokları'nın benzeşme ve bütünleşme süreçlerinden kaynaklanmaktadır. ABD'nin Bretton Woods kuruluşları ve GATT sistemi içerisinde bütünleştirdiği blok ve SSCB'nin COMECON'la bütünleştirdiği diğer bir blokun varlığı üzerine kurulmuş bölgesel entegrasyonlardır. İkinci Dünya Savaşı'ndan 1960'lı yıllara kadar etkili bir biçimde 1970'lerden itibaren ise etkisini yitirerek 1990 yılına kadar sürmüştür. Hegemonik bölgeselleşme ayrıca iki kutuplu dünyada 3. dünyanın da ortaya çıkışında ve bölgeselleşme sürecine dahil olmasında etkili olmuştur.
6. Post-hegemonik Bölgesel Entegrasyon: Hegemonik güç ABD'nin düşüşü ve SSCB'nin yıkılması ile bütün dünyada ortaya çıkan bölgesel entegrasyonlardır (Telo, 2011). 1960'lı yıllarda Hegemonik bölgeselleşme içerisinde gelişen yapıların veya bu denetimin dışında kalan bölgelerin 1990 sonrası dönemde etkinliklerini arttırarak gerçekleştirdikleri bölgesel entegrasyon süreçlerinden oluşmaktadır. ABD'nin değişen bölgeselleşme politikaları, Rusya'nın yeniden bölgeselleşme eğilimi içine girmesi, Avrupa Birliği'nin ekonomik-ticari entegrasyon yanında politik bir entegrasyona dönüşmesi ve Pasifik bölgesinde yükselen yeni ekonomik merkezlerin ortaya çıkması bu dönemin temel değişim dinamiklerini oluşturmaktadır. Bu dönem entegrasyonlarında üretim biçimleri, uygulanan ekonomik sistemler arasındaki farklılıkların azalması tekrar Politik entegrasyonlara doğru süreci evirmektedir.

Bu süreç ve evrelerin hepsinde önce ekonomik ve ticari bir genişleme dönemi ve sonrasında ise daralma dönemleri gelmektedir. Bu daralma dönemlerinde de ekonomik güvenliğin sağlanması ve ekonomik refahın düşüşünü engellemeye yönelik bölgeselleşme eğilimleri de ortaya çıkmaktadır. Evrelerin temel özelliği ilk olarak ortaya çıktığı dönemde bu bölgesel entegrasyon evresini uygulayan bölge veya ülkenin en yüksek refah düzeyini de beraberinde sağlıyor olmasıdır (Tablo 1). Dolayısı ile bölgesel entegrasyonlar üretim biçimi, üretim ilişkileri ve bunların organizasyonlarını da daha geniş ölçekte veya yoğunlukta yenileyen bir süreç de olmaktadır.

Tablo 1: Seçilmiş Ülke ve Yıllara Göre Kişi Başı GSMH (1990 Int. Geary-Khamis dollars)

Ülkeler/Yıllar	1	1000	1500	1600	1700	1820	1870	1900	1913
Fransa	473	425	727	841	910	1.135	1.876	2.876	3.485
Almanya	408	410	688	791	910	1.077	1.839	2.985	3.648
İtalya	809	450	1.100	1.100	1.100	1.117	1.499	1.785	2.564
Hollanda	425	425	761	1.381	2.130	1.838	2.757	3.424	4.049
Birleşik Krallık	400	400	714	974	1.250	1.706	3.190	4.492	4.921
Portekiz	450	425	606	740	819	923	975	1.302	1.250
İspanya	498	450	661	853	853	1.008	1.207	1.786	2.056
ABD	400	400	400	400	527	1.257	2.445	4.091	5.301
Eski SSCB	400	400	499	552	610	688	943	1.237	1.488
LATİN Amerika	400	400	416	438	527	691	676	1.113	1.494
Çin	450	466	600	600	600	600	530	545	552
Japonya	400	425	500	520	570	669	737	1.180	1.387
Türkiye	550	600	600	600	600	643	825	n.a.	1.213
Afrika	472	425	414	422	421	420	500	601	637

Dünya Ortalaması	467	453	566	596	615	666	870	1.261	1.524
-------------------------	------------	------------	------------	------------	------------	------------	------------	--------------	--------------

Kaynak: Maddison, 2013

Bölgesel entegrasyon evrelerinin ortaya çıkmasında üretim biçimlerindeki farklılıklar ve değişimler, uygulanan ekonomik sistemler, sosyal ve politik dönüşüm, teknolojik değişim ve bütün bunlara bağlı olarak uluslararası ticaret uygulama ve politikalarındaki dönüşüm etkili olmaktadır. Ayrıca her bir evre beraberinde sosyal, kültürel ve ideolojik değişim ve etkileri de beraberinde getirmektedir. Politik İmparatorluklar dinsel bütünlük üzerinde yükselirken, ulus-devlet entegrasyonları milliyet, hegemonik entegrasyon ideoloji ve son olarak post-hegemonik entegrasyon ise ekonomik sistem ve gelişmişlik düzeylerinden çok güçlü merkezler etrafında "medeniyet" (Huntington, 2002) farklılaşması üzerinde inşa edilmektedir. Ancak her bir entegrasyon evresinin farklı zamanlarda farklı toplumlarda ortaya çıkması, entegrasyon sürecinde bütünden farklılaşan yapıların, aynı kültürel öğeleri kullanmalarını engellemektedir. Kültürel öğeler belirleyici olmaktan çok entegrasyonun gerçekleştirilmesinde ve güçlendirilmesinde dolaylı etkiye sahiptir.

2.1. Politik İmparatorluk Bölgesel Entegrasyonu

Ekonomik faaliyetlerin ve üretim biçimlerinin benzeşmesine bağlı olarak politik olarak denetlenen alanın merkez bölge etrafında genişletilmesiyle ortaya çıkan ilk büyük ölçekli bölgesel entegrasyondur. Ekonomik sistemlerin belli bir olgunluğa ulaşması çerçevesinde daha geniş bir coğrafyada ekonomik ve ticari etkinliğin gerçekleşmesine bağlı olarak elde edilen ekonomik refahın korunması biçiminde Politik İmparatorluklar ortaya çıkmaktadır. Toplumsal ve ekonomik gelişmelerin yavaş ilerlediği daha çok tarıma dayalı köleci ve feodal toplumlarda gerçekleşen entegrasyondur. Politik imparatorluk bölgeselleşmesi temelde tarıma dayalı bir ekonomik sistemlerin ortaya çıkardığı bir sonuçtur. Roma, Çin, İran, Osmanlı İmparatorluğu gibi geniş bir coğrafyayı ekonomik olmaktan çok politik denetim altında tutmaktadırlar. Söderbaum'a (2015:6) göre emperyal entegrasyonlar çoğunlukla baskıcı, zimni politik bütünlükle ve kültürel değerlerin yaygınlaştırılmasıyla 'medeniyetler' oluşturan yapılardır. Bu imparatorlukların ortaya çıkışında, demir aletlerin ve silahların kullanılması ile teritoryal genişleme olanaklarına sahip olunması sonucunda bölgesel ticaret ve uzmanlaşmanın gelişmesi ekonomik fırsatlar doğmuştur. Baskın medeniyetlerin yayılması ile Hindistan, Çin, Akdeniz ve İran coğrafyalarında entegrasyonun bir parçası olarak politik imparatorluklar kurulmuştur. (Steams, 2008 :11-12).

Her ne kadar Wallerstein (2004: 31-32) "modern dünya sistemi" çerçevesinde küresel bir ekonomik bütünün "dünya ekonomisi" biçiminde ekonomik karakterli olarak 16. yüzyıldan itibaren ortaya çıktığı ve geliştiğini ileri sürse de bu yapının da ekonomi-politik bir bütün oluşturabilmesi söz konusu olamamıştır. Wallerstein'a (2004:32) göre kapitalizm, imparatorlukların haraç toplama mekanizmasından farklı olarak daha karlı bir artı-değer dağıtımını sunmaktadır ve "kapitalizm dünya-ekonomisinin tek bir politik yapı ortaya çıkarmaksızın gelişmesine, üretilmesine ve genişlemesine imkan hazırlamıştır" (Wallerstein 2004: 32). Ekonomik bölgelerin gelişerek ve genişleyerek daha geniş alanlarda hakimiyet kurması taşınmaz zenginlik kaynağı olan toprağı ve üzerindeki kaynakları doğrudan denetlemeye zorlamıştır. Dolayısı ile politik denetim, dönemin var olan üretim biçimleri ve ilişkilerinin bir sonucu olarak daha fazla refah yaratabilecek yapılara dönüşmesini kaçınılmaz kılmıştır. "Daha önce dünya-ekonomileri vardı, fakat bunlar her zaman imparatorluklara dönüştü: Çin, İran, Roma." (Wallerstein, 2004: 32)

Bölgeselleşmenin temel ekonomi-politik nedeni de aslında burada yatmaktadır; modern dünya sistemde yapılar politik olarak varlığını koruyabilirken ekonomik ilişkiler çerçevesinde ise bir bütün oluşturmaktadır. Daha önceki dönemlerde ise politik yapı ekonomik alanı tahakküm altına alabilmektedir ve "politik imparatorluklar ilkel bir ekonomik hakimiyet aracı" (Wallerstein, 2004: 32) olarak bölgesel bütünlüşmeyi sağlamaktadırlar. Ancak Politik imparatorlukların doğrudan veya dolaylı olarak politik denetim altına alarak genişlettiği bölgede ekonomik ve politik güvenliği sağlaması için katlandığı maliyetlerin sürekli artış göstermesi neticesinde, politik imparatorluklar kapitalist gelişmeye karşı duramamış, ister istemez kapitalist ekonomiye uygun ve kapitalist gelişmeyi hızlandırıcı politik yapılara evrilmesini zorunlu kılmıştır. Dünya ekonomilerin politik imparatorluklara dönüşmesi süreci aslında benzer ekonomik sistem ve yöntemlerin geniş bir coğrafyada tek bir politik yapı tarafından denetlenmesi ile daha yüksek bir refah düzeyine ulaşabilmesine imkan veren yapıların ortaya çıkması durumudur. Politik imparatorlukların ortaya çıkmasının temel nedenleri kültürel, dinsel ve ekonomik benzeşme sürecinin teknolojik gelişme ile desteklenmesidir. Politik yapı uzun bir süreçte benzeşen ekonomik yapıyı zor kullanarak bütünleştiren, bu çerçevede de daha geniş bir coğrafyada ekonomiler arasında eşgüdüm sağlayan, altyapı yatırımlarını gerçekleştirerek ekonomik verimliliği arttıran ve sonuçta ortaya çıkan toplumsal refahın da güvenliğini sağlayan yapılardır. Roma İmparatorluğu'nun Akdeniz havzasını bütünleştirmesi (bölgeselleşmesi) çerçevesinde ortaya çıkan ekonomik refahın imparatorluğun

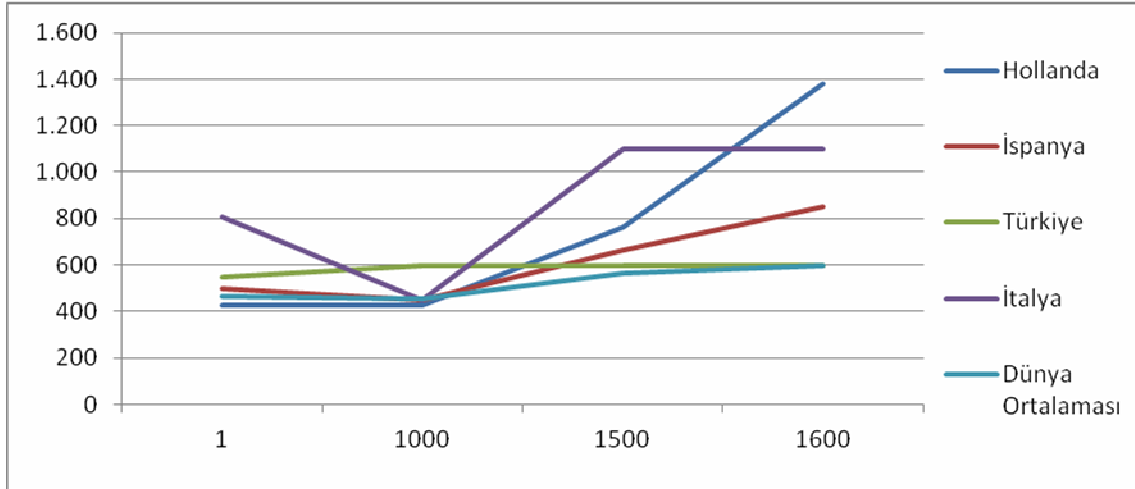

güvenlik maliyetlerinden fazla olduğu sürece bu ekonomi-politik yapı varlığını devam ettirebilmiştir. Günümüzde de ekonomik benzeşme sürecini tamamlayan Avrupa ülkeleri baskın merkez etrafında Avrupa Birliği bölgeselleşmesinde olduğu gibi politik entegrasyona evrilmektedir.

Bu çerçevede bir bütün olarak güvenliğin sağlanması sorunu ekonomi-politik bir sorunsal olarak bölgeselleşmenin de temelini oluşturmaktadır. Politik yapının "ilkel bir ekonomik hakimiyet aracı" olmaktan çıkıp toplumsal refahın artırılması ve ulusal gücün korunması amacıyla yönelik olarak ekonomik gelişmeyi teşvik edici rolünün ortaya çıkışı ve dönüşümü güvenliğin de ekonomik karakter almasından kaynaklanmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde politik olarak denetlenebilen bölgelerin (oransal olarak) büyüklüğüne bağlı olarak güvenliğin sağlanması ve buna bağlı olarak da ekonomik refahın artırılabilmesi mümkün olabilmekteyken, ticari kapitalizmle birlikte politik egemenlik alanının büyüklüğünden çok ekonomik faaliyetlerin büyüklüğü ve ticaret alanının genişliği önem kazanmaya başlamıştır. dolayısı ile ortaya çıkan yeni bölge-yapılar politik güvenliğin sağlanmasında en az maliyete katlanacak ancak ekonomik güvenliği en yüksek düzeyde gerçekleştirebilecek biçimde organize olmuşlardır. Bu durumda da yeniden bölgeselleşme eğilimleri ortaya çıkmaktadır.

Grafik 2'de Politik İmparatorlukların refah üzerindeki etkisi kişi başı gelir düzeylerindeki yıllar içerisindeki değişimler çerçevesinde gösterilmektedir. Politik İmparatorlukların tarımsal üretime dayalı ekonomik faaliyetlerin organizasyonunu sağlamadaki başarısı bu bölgelerin 1400'lü yıllara kadar dünya refahından daha fazla pay aldığı göstermektedir (Ayrıca Tablo 1). Ancak gerek Politik İmparatorluğun çöküşü (Roma-İtalya; Osmanlı-Türkiye) gerekse de değişen bölgeselleşme süreçlerine uyum sağlayamaması bu bölgelerin dünya refahından aldığı payın oransal olarak düşmesine neden olmuştur.

Grafik 2: Seçilmiş Ülkelerde Kişi başı GSMH'nin Yıllar İtibariyle Değişimi

Maddison, 2013 verileri kullanılmıştır.

Politik imparatorlukların çöküş nedenleri birbirinden çok farklı olsa da bunda ortaya çıkan yeni bölgeselleşme eğilimlerinin doğrudan ve dolaylı etkileri etkili olmaktadır. Politik imparatorluktan kopuşta, politik bölgeye bağlılık ve bağımlılığın etkisinin azalması, deniz aşırı bağımlılığın ortaya çıkması önemli bir etkidir. Bu çerçevede Politik İmparatorluk içinde farklılaşmış ve diğer bölgelere oranla öne çıkmış merkezler, değişen teknolojik ve ekonomik yapılarla birlikte, deniz aşırı ilişkilerin gelişmesi nedeni ile zenginlik ve refahı elde ederken Politik İmparatorluğun maliyetlerine katlanmak istememekteyler. Deniz aşırı ticaretin bölgesel olarak küçük ancak ekonomik ve ticari organizasyon açısından güçlü merkezi devletler tarafından gerçekleştirilebilmesi bir yandan geniş coğrafyalara yayılmış Politik İmparatorlukları çözerken diğer yandan da tepkisel olarak yeni entegre bölgelerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Politik imparatorluktan kopuşta ayrıca refah düşüşünün neden olduğu köylü isyanlarının (Wallerstein, 2004: 40-41) da etkisi büyüktür. Politik İmparatorluk alanının genişliği ile ulus-devlet alanının genişliği refahın bölüşümü açısından da çelişki yaratmaktadır. Politik olmaktan çok artık ekonomik ve ticari olarak organize olan yapıların refahı arttırmadaki başarısı politik imparatorlukların da sonunu getirmektedir. Ancak ekonomik ve teknolojik gelişmelerin ulaştığı yüksek düzeylerde hem ekonomik alanın entegrasyonunu verimlilik artışı ile hem de politik denetimle sağlayan merkezler ise sonraki safhalarda daha fazla başarı sağlamaktadırlar.

2.2. Ulus-Devlet Bölgesel Entegrasyonu

Ulus-devlet bölgeselleşmesi Politik İmparatorlukların artık ekonomik ve politik güvenliği sağlamaktan çok ekonomik gelişmeyi engelleyici politik bir güce dönüşmesine karşı toplumların tarihsel,

sosyal, ekonomik ve politik gelişimi doğrultusunda ortaya çıkan ve günümüzde de hem uluslararası politikanın hem de ekonominin temel birimini teşkil eden yapılarıdır. Politik İmparatorlukların tıpkı Leviathan'ın büyümesi sürecinde ortaya çıkardığı sorunlar çerçevesinde "sosyal faydasından çok sosyal maliyeti olan bir kuruma" (Leviathan Hobbes) dönüşmesi, 16. yüzyılda meydana gelen ekonomik-sosyal değişimler karşısında yeni ekonomi-politik yapıların oluşumunu da kaçınılmaz kılmıştır. Dolayısı ile keşif ve icatların gelişmeye başladığı, kentlerin ticaret ve üretim biçiminin değişmesi ile refahın üretim ve dağıtım merkezi olmaya başladığı bir dönemde bireyin girişimciliğinin ve özgürlüğünün önünde engel oluşturan ve bireyin (yeni gelişmeye başlayan burjuvazinin) ekonomik güvenliğini sağlamayan Politik İmparatorlukların da parçalanma ve dönüşüm süreci başlamaktadır. Bu dönüşüm Hobbes'ın "Onları (vatandaşları) yabancıların istilasından koruyabilmenin, birbirlerine zarar vermektense engellemenin, kendi sanayilerini ve yeryüzünün meyvelerini güvence altına almanın yolu bütün gücü ve kudreti bir tek insan ya da insanların meclisine vermektir..." çerçevesinde yeniden ekonomi-politik bir bütün oluşturan yapıların Rousseau'nun ifadesi ile "Devlet büyüdükçe, özgürlük de o oranda küçülür" biçiminde organize edilmesidir (felsefe.gen.tr). Bu çerçevede ulus-devlet bölgeselleşmesi küresel Politik İmparatorluklar içinde gelişen yeni bölge-yapıların politik otoriteden bağımsızlaşarak ekonomik ticari bütünlük oluşturmaları (İsviçre, Birleşik Eyaletler); Politik İmparatorluk içindeki bölgelerin ekonomik ticari bütünlük oluşturarak yeni bir politik bütüne dönüşmesi (Zollverein/Alman Birliği); Politik İmparatorluk denetimi dışındaki bölgelerin ekonomi-politik bütünlüklenmesi ve ulus-devlet biçiminde yeniden organizasyonu (İngiltere, Fransa) ve Politik İmparatorluğun parçalanması ve yıkılması ile Politik İmparatorluğun merkezi ve mirasçısı olarak (Türkiye, Avusturya) ve ayrılan bölgeler olarak (Yunanistan, Eski sömürgeler) birbirinden farklı biçimlerde uzun bir süreçte ortaya çıkmaktadırlar

Politik imparatorlukların parçalanması sürecinde ilk ulus-devlet bölgeselleşmesi Utrech Birliği'nin oluşumu ile "Birleşik Eyaletler" (1579), ve sonrasında ise Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu, Osmanlı İmparatorluğu, Avusturya Macaristan İmparatorluğu gibi imparatorlukların parçalanması, Kuzey Amerika'da 13 eyaletin birleşmesi, Latin Amerika ve sömürgecilik sonrası bağımsızlığını kazanan devletler çerçevesinde uzun bir dönemi kapsamaktadır (Pick, 2011).

Ancak bütün ulus-devlet bölgeselleşmelerinin dayandığı temel unsurlar ulusal sınırların denetimi ve ekonomik politik bütün oluşturma üzerinedir. Ulusal sınırlar içindeki bölgelerin iç gümrüklerin kaldırılarak bütünleştirilmesi ve tek pazar haline getirilmesi ile ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkisinden yararlanma ve ulusal ekonomiyi bir bütün olarak olumsuz dış etkilerden koruma yoluyla refahın artmasını sağlamaktadır. Politik imparatorluktan kopuş çerçevesinde daha küçük bir alanda ekonomik ve politik bütünlük oluşturarak sınırlar içindeki refahın artmasını sağlayan ulus-devlet bölgeselleşmesi; ulusal sınırların denetimi ve ekonomik ve politik bütünlük üzerine kurulmuştur. Ulus-devlet bölgeselleşmesini Birleşik Eyaletler üzerinden ele alacak olursak Batı Avrupa'da feodalizmin krizi ile başlayan kapitalist dönüşüm bu dönemde meydana gelen birçok önemli gelişmenin bir sonucu olarak üretim biçiminin ve ilişkilerinin de beraberinde değişmesine neden olmuştur. Bu dönüşüm bölgeselleşme yönünde iç pazarın ticari bütünleştirilmesi ve dış ticarete karşı ortak bir gümrük tarifesi ile korunması biçimlerinde iki yönlü bir durumu ortaya çıkarmaktadır.

"Ticaretin, yani kent ile köy arasında meta değişiminin gelişmesi, kapitalist ilişkilerin hızla ilerlemesinin temeli oldu. yerel pazarların bir tek ulusal pazar halinde birleşip kaynaşması, çeşitli bölgelerin uzmanlaşmasındaki ilerleme ile belirlenen sürece yardımcı oldu."(Zubritski vd. 1995, 30).

bu çerçevede ulusal bütün ekonomik olarak inşa edilirken farklı bölgeler bütünleşmeye gitmektedir. Birleşik Eyaletler bu çerçevede Utrecht Birliği ile yeni egemen bir devlet olarak ortaya çıkmaya da egemen bölgelerin birliği olarak "closer union" (Slantchev, 9) Holland, Zeeland, Utrecht, Gelderland, Friesland ve Groningen'in kırsal alanları bölgeleri arasındaki anlaşma ile 1579 yılında Politik devletten ayrılmamakla birlikte kendi aralarında bir çok alanda bütünleşme ve uyum gerçekleştirmektedirler. Bu anlaşma ile Hegemonik güç olan İspanya'ya karşı ortak bir savunma ve bölgelerin (proviences) oluşturulan bütünden ayrılmaması sağlanmıştır. "Bölgeler Birlik'ten feragat, satış, evlilik veya diğer yollarla ayrılamazlar ve yabancı güçlerle ayrı ittifaklara giremezler (madde 10) ayrıca States-General (parlamento) oy birliği olmadan değiştirilemeyen tek bir para birimi tedavüle sokma imtiyazına da sahip olmaktadır (Slantchev, 9)". Söz konusu eyaletler aynı değerde para basmakla yükümlüdürler ve parasal değişim oranı ortak anlaşma olmadan değiştirilemeyecektir (madde 12). Ayrıca "hiçbir bölge, kent yada Birlik üyesi, ortak anlaşma olmadan, diğerlerinin zararına olacak biçimde herhangi bir vergi, konvoy ücreti veya benzer yükler koyamayacak ve müttefikler bölge sakinlerinden daha fazla vergilendirilmeyeceklerdir". (madde 18) (http://www.constitution.org/cons/dutch/Union_Utrecht_1579.html) Utrecht Birliği'ni 18. maddesi çerçevesinde sonraki yıllarda bir gümrük birliğinin gerçekleştirilebilecektir. Dış ticarete üzerine koyulacak

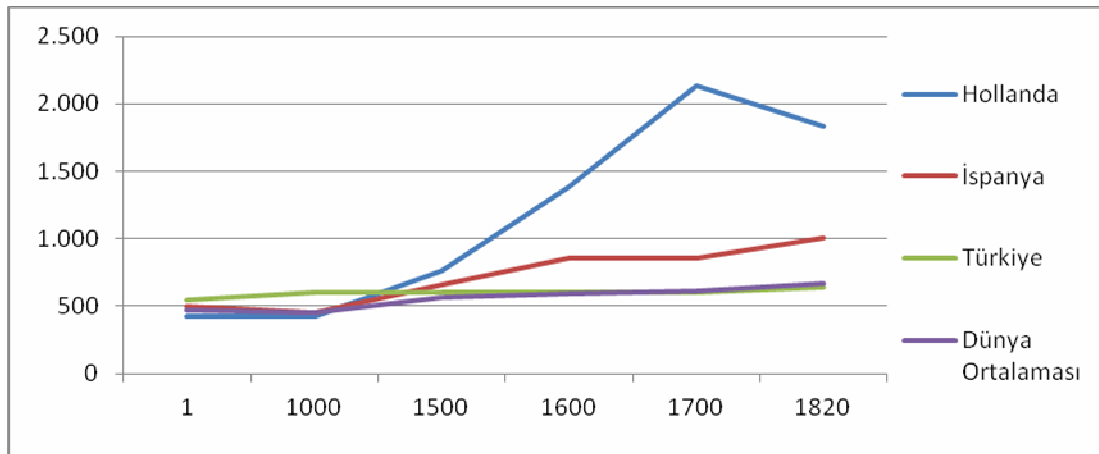
vergi oranları ve miktarı merkezi olarak belirlenecektir (Fritschy, 2017: 42). 1581 yılında "bağımsızlık bildirgesi" olarak adlandırılan "Act of Abjuration" ile ve sonrasında ekonomik ve politik bütünleşmenin tamamlanması açısından yeni kararlar alınmıştır. Bildirge'de "bundan böyle Birleşik Eyaletlerin herhangi birinde İspanya Kralı'nın adını, unvanını veya armasını taşıyan paraların basımının gerçekleştirilemeyeceği, yeni altın ve gümüş paraların eyaletlerin belirlediği biçimlerde imgeler taşıyabileceği" belirtilmektedir. (Plakkaat van Verlatinghe 1581 july 26 <http://www.let.rug.nl/usa/documents/before-1600/plakkaat-van-verlatinghe-1581-july-26.php>)

Bu gelişmelere rağmen henüz Birleşik Eyaletler'de her eyalet kendi para basımını ve tedavüle süreceği miktarı belirleyebilmekle birlikte tek bir para birimine geçiş için eyalet paralarının metal içeriği, değeri ve ağırlığı konularında States-General düzenleme yapabilmektedir. Bu çerçevede 1606 yılında belirlenen para değeri 1795 yılına kadar değişmemiştir (Slantchev, 19). 1648 yılında Otuz Yıl Savaşlarını sonlandıran Westfalya Anlaşması ile bölgeler arasında gerçekleştirilen ekonomik entegrasyonun uluslararası alanda tanınması da sağlanmış ve Politik İmparatorluktan siyasi olarak bağımsız Birleşik Eyaletler kurulabilmiştir. Westfalya Anlaşması çerçevesinde imzalanan Münster Anlaşması ile de İspanya ve Birleşik Eyaletler arasındaki Seksen Yıl Savaşı sona ermiş ve ekonomik politik bir bütün haline gelen Eyaletlerin yeni uluslararası ekonomi politik ilişkilere yön verme süreci ortaya çıkmıştır.

Münster Anlaşması ile Birleşik Eyaletler, Ulus-devlet bölgeselleşmesini garanti altına almakta ve artık uluslararası alanda Politik İmparatorluğun yerini almaya başlayan yeni Ulus-devletlerle (Fransa, İngiltere) rekabete girmektedir. Politik İmparatorluğun katlandığı maliyetlerle gelişen uluslararası ticaretten yararlanmaktadır: "İspanya ile Birleşik Eyaletler birbirlerinin ülkesinde, denizde ve diğer sularda ve karada tam güvenlik içerisinde işlerini yürütebilecek ve ticaret yapabileceklerdir" (madde 4). Doğu ve Batı Hint Adaları'na nakliye ve ticaret verilmiş ve verilecek imtiyazlara uygun bir biçimde güvenlik içerisinde sürdürülebilecektir (Madde 5). Birbirlerinin ülke topraklarında ticaret yapan iki ülke halklarına kendi vatandaşlarından daha fazla gümrük vergisi ve rüsum yüklenmeyecek, Birleşik Eyaletler halkı 12 yıl savaşları esnasında konulan vergilerden hariç tutulacaktır (Madde 8). Scheldt nehri ve bağlı kanallar Birleşik Eyaletler tarafında kapalı tutulacaktır (Madde 14) (Rowen, 1972: 179-187). Dolayısı ile ulus-devlet bölgesel entegrasyonu başlangıçta hegemonik güce karşı korumacı iken bütünlüğünü sağladıktan sonra elde ettiği karşılaştırmalı üstünlüğe bağlı olarak daha serbest ekonomik ve ticari politikalar uygulamaktadır. Ancak bu üstünlüğünün azalmasına neden olabilecek uygulamalara (Madde 14) da karşı durmaktadır.

Hollanda 16. yüzyıldan itibaren gerçekleştirmeye başladığı entegrasyonla kişi başına düşen GSMH'de çok yüksek artışlar gerçekleştirebilmiştir. Politik İmparatorlukların etkin olduğu dönemlerde dünya ortalamasının da altında bir gelir düzeyine sahipken, 17. ve 18. yüzyıllarda en yüksek kişi başı gelir düzeyine ulaşmıştır. Ulus-devlet bölgeselleşmesinin Merkantilist bölgeselleşmeye dönüştüğü dönemin sonuna doğru ise bu üstünlüğünü İngiltere ve Fransa'ya kaptırmakta ve kişi başı gelir düzeyi düşme eğilimine girmektedir.

Grafik 3: Seçilmiş Ülkelerde Kişibaşı GSMH'nin Yıllar İtibari ile Değişimi

Maddison, 2013 verileri kullanılmıştır.

Hollanda ulus-devlet entegrasyonu yanında bir diğer önemli örnek "Alman Birliği"nin oluşum sürecidir. Benzer biçimde Hollanda gibi bölgede önemli bir birleştirici güç söz konusudur; Prusya. Prusya, Birleşik Eyaletler'deki Hollanda gibi birliğin kurulmasındaki itici güç olmuştur. 1818 yılında Prusya iç gümrükleri kaldırarak ve ortak dış tarife belirleyerek diğer Alman devletlerine örnek oluşturmuş ve 1871 yılına kadar Avusturya'yı dışarıda tutacak biçimde ekonomik ve ticari bütünlüğü Zollverein'la

gerçekleştirmiştir. Entegrasyon yabancı ülkelere karşı koruma sağlarken içeride de ekonomik ve ticari faaliyetlerin daha geniş alanda ve ölçekte serbestleşmesini sağlamıştır. İsviçre bölgesel entegrasyonu ise Politik İmparatorluktan kopuşu Helvetik Konfederasyon'un 1499 yılında Basel Anlaşması ile kurulmasına olmasına rağmen ve 1648 Westfalya ile siyasal anlamda bir varlık haline gelmesine rağmen ekonomik entegrasyonunu 1848 Anayasası ile sağlayabilmiştir. 1798, 1830 iç gümrüklerin kaldırılması çabaları sonuç vermemiştir (Machlup, 1977: 108). Ortak para birimi, ortak gümrük tarifesi ve kantonlar arasında serbest faktör hareketliliği sağlanarak İsviçre Konfederasyonu'nun ekonomik birlik olarak kurulması 1848 yılını bulacaktır.

İngiltere ile İskoçya'nın politik bütünleşme süreci 1547'lerde başlayıp 1603 yılında sağlansa da ticari bütünleşme yüz yıl sonra gerçekleşebilmiştir. 1707 yılında ekonomik ve politik birliğin kurulması, İrlanda ile 1801 yılında kısmi ticari birlik ve 1826 yılında gümrük birliğinin kurulması takip etmektedir. Fransa'da Colbert'in bütün krallığın serbest iç ticaret ve gümrük birliği çerçevesinde bütünleştirme planı ile başlayan süreç (1664) ancak 1789-90 da Devrimci Hükümet tarafından bütün iç engeller kaldırılması ile tamamlanabilmiştir. Avusturya 1850, Danimarka 1853, İspanya 1717 yılında iç gümrükleri kaldırmış, İtalya 1860-1866 yıllarında gümrük birliğini oluşturmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun parçası olan Eflak ve Boğdan 1847 yılında gümrük birliği oluşturarak 1878 yılındaki bağımsızlıklarının ve günümüz Romanya'sının temellerini atmışlardır (Machlup, 1977: 106-108), (Viner, 117-130).

Avrupa dışında ulus-devlet entegrasyonlarından, Amerika Birleşik Devletleri'nin 1776 yılında 13 Eyaletin birleşerek İngiltere'den bağımsızlığını ilan etmesiyle başlayan entegrasyon sürecinde 1787 Federal Anayasası'nın Federal Hükümete vermiş olduğu yetkiler eyaletlerin birbirleri ile olan ticaretini düzenleyerek tek bir ortak gümrük sisteminin kurulmasını sağlamıştır. Para basma yetkisi sadece federal hükümete verilerek tek bir para birimi sistemi sağlanmış ve eyaletler arasında faktör hareketliliğinin serbestliği ilkesi getirilmiştir. Kanada kolonileri 1850 yılında serbest ticarete anlaşmış ve Konfederasyon 1867 yılında iç ticareti serbestleştirmiştir (Machlup, 1977: 108).

Bunun dışındaki dünyada ise, özellikle sömürgecilik geçmişine sahip olan bölgelerin ulus-devlet entegrasyonu bölgelerin bütünleşmesinden çok parçalanması biçiminde gerçekleşmiştir. Latin Amerika ülkelerinin 1820'lerden itibaren bağımsızlıklarını kazanmaları, Kuzey Amerika'daki gibi bölgesel bir ulus-devletin kuruluşunu sağlayamamıştır. "Bağımsızlık beraberinde ekonomik entegrasyonun da sonunu getirmiştir. Sömürgecilik döneminde imparatorluğun farklı bölgelerinin gümrük birliği ile birleştirilmesi beraberinde büyük bir ekonomik verimliliğe yol açmıştır. Ancak eski sömürgeler arasındaki serbest ticaretin sonu, ayrı gümrük bölgelerinin ve farklı para birimlerinin ortaya çıkması bu ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerin maliyetini arttırmıştır (<https://www.saylor.org/site/wp-content/uploads/2013/07/HIST222-1.2.1-TheEconomicCostsofIndependence-FINAL.pdf>). Bu durum Hegemonik ve Post-Hegemonik Bölgesel Entegrasyon dönemlerinde gelişmekte olan ülkeler arasındaki entegrasyon eğilimlerinde önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yerel düzeydeki bölgeler arası bütünleşmeler çerçevesinde ortaya çıkan bütün ulus-devlet entegrasyonları farklı zamanlarda ve farklı toplumlarda ve farklı tarihsel ve politik coğrafyalarda gerçekleşmeler de hepsindeki temel özellik ulusal sınırlar içerisinde ortak bir para birimi, bütünleşik bir ticaret alanı, dışarıya karşı ortak bir gümrük tarifesi, kapitalist gelişmeye ayak uyduracak ekonomi-politik düzenlemelerin gerçekleştirilebileceği hukuksal çerçevenin ulusal ve uluslararası alanda tek bir merkezi otorite tarafından sağlanabildiği bir entegrasyondur.

2.3. Merkantilist Bölgesel Entegrasyon

Uluslararası ticaretin ulus-devlet yapıları ile birlikte öneminin artması ve devletlerin gerek varlıklarının devamını sağlamada gerek ulusun refahının artırılmasında ve gerekse de etki alanını genişletme aracı olarak (pazar ve hammadde tedarikinin güvence altına alınması) uluslararası ticaret politikalarını yaşamsal bir konuma getirmiştir. Ulus-devlet yapısının siyasal ve ekonomik ve parasal bütünleşme çerçevesinde bir bütün oluşturması gelişen sanayi ve ticaretin daha yüksek karlar elde edebilmesini ve refahın artmasını sağlayabilmiştir. Bu çerçevede ulusal bütünleşmede ticaretin etkisi yadsınamaz. Ancak bu ticaretin gelişimi Smith'in dediği gibi sadece ulus-devlet sınırları ile sınırlı kalmamaktadır.

"Tacirlerle sanayicilerin yalnız yurtiçi piyasayı avuçlarına almakla gönülleri hoş olmaz. Bunlar, mallarını uçsuz bucaksız yabancı pazarlarda da satmak isterler."(Smith, 2006: 537)

Ulus-devlet yapısı çerçevesinde gelişen bölgesel entegrasyon öncelikli olarak ulusal sınırlar içerisindeki entegrasyonun derinleşmesini sağlayacak korumacı ekonomi politikalarını kullanmakta ve sonrasında ise bir yandan ulusal pazarı korurken diğer yandan da artık yeterli gelmeyen ulusal bölgenin

dışına çıkabilecek ekonomi politikalarını kullanmaktadır. Bunun sonucunda ise ulus-devlet bölgeselciliği, sadece ulusal pazarı dışarıya karşı korumakla yetinmeyip dünya çapında kolonilerin diğer uluslarla ticaret yapmasını yasaklayarak merkantilist bölgeselciliğe dönüşmüştür. 17. ve 18. yüzyılın baskın ekonomi politik doktrini çerçevesinde İngiliz, Fransız, Hollanda, Portekiz ve İspanya'nın merkantilist imparatorlukları bütün dünya sistemi kökünden değiştirerek bugünün küresel kapitalist ekonomisinin de temellerini oluşturmuştur (Ross, 2015). Merkantilist bölgeselleşme döneminin büyük ticari güçlerin birbirleri ile giriştikleri ticari mücadelenin sonucu olarak "sıfır toplamlı oyun" olarak adlandırılmaktadır. Dolayısı ile merkantilist ticari bölgeselleşme çerçevesinde gerçekleştirilen entegrasyonlar politik ve askeri müdahaleleri de kapsamakta ve ulusal ekonomik ticari çıkarlar devlet tarafından korunmaktadır. Devletin gücünün ticarete ve ticaretin dünya çapında genişlemesinin devletin gücüne bağlı olması bu dönemde "trade follows flag" ticaretin bayrağı takip etmesini beraberinde getirmiştir. Bayrak önderliğinde bölgesel ticaret alanlarının oluşturulması büyük güçler arasında çatışmaya neden olurken bu güçler dışında kalan ekonomi-politik yapıların parçalanmasına, bölgesel ekonomik politik ticari bütünlüğünün bozulmasına neden olmaktadır. Uluslararası ticaretin genişlemesi süreci beraberinde kapitalizmin bütün dünya piyasalarını dönüştürmesini, var olan bölgesel yapıları yıkmasını ve merkeze bağlı bir ekonomik ticari yapının yeniden üretimine neden olmuştur.

Bu süreç karşısında bölgesel bütün (ekonomi-politik) oluşturma çabasına giren ve öncelikle ulus-devlet inşası çerçevesinde merkezin ticari etkinliğini azaltmak isteyen ülkeler de korumacı veya merkantilist politikaları bölgesel-küresel merkantilist devletlere karşı bir araç olarak kullanmaktadır.

[Merkantilizm] temelde ve büyük güçler arasında ekonomik bir saldırganlık ve yayılma politikasına karşılık gelirken Almanya'da kendini ifade şeklinde bir savunma hedefi; pazarları ele geçirmekten çok onlara tutunma; hakimiyet kurmaktan çok, özellikle Batılı komşularının olmak üzere, başkalarının hakimiyetine karşı durma anlamı taşıyordu (Treue'den aktaran: Wallerstein, 2005, 266).

Coğrafyanın politik ve askeri denetiminden çok artık ticari ve ekonomik denetiminin önem kazanması ile birlikte İtalya'da Risorgimento, Almanya'da Zollverein, ABD'de Kuzey-Güney birleşmesi gibi ulusal entegrasyonlarla (bölgeselleşmelerle) politik bütünleşme gerçekleştirilirken aynı zamanda da iç gümrükler kaldırılarak ekonomik bir bütün oluşturma süreci merkez güçlerin ticari üstünlüğüne karşı geliştirilmiştir. Büyük merkez güçlerin düşüşünde uygulanan ticari politikaların önemi büyüktür. İspanya ve Portekiz'in düşüşü ile Birleşik Eyaletler'in yükselişi arasındaki ilişki, Hollanda ticari hegemonyasının İngiliz ve Fransız merkantilizminin yükselişi ile etkisini kaybederken Büyük Britanya'nın düşüşü de yine artan korumacılık döneminde gerçekleşmiştir. Değişen dünya ekonomisinde merkez-çevre ve yarı-çevrenin sürekli farklılaştığı düşünülürken korumacılık birçok ülkeyi çevreden merkeze taşıyan bir uygulama olmuştur. Merkez dışında yarı periferideki ülkelerin merkantilist uygulamalarını "sahte merkantilizm" olarak adlandıran von Klavaren'e karşı Wallerstein (2005, 266-275) bu uygulamaların bu ülkelerin gelişmelerinde önemli bir dönemeç olduğunu ve merkez ülkeler arası rekabet durumunda başarılı olabildiklerini ifade etmektedir.

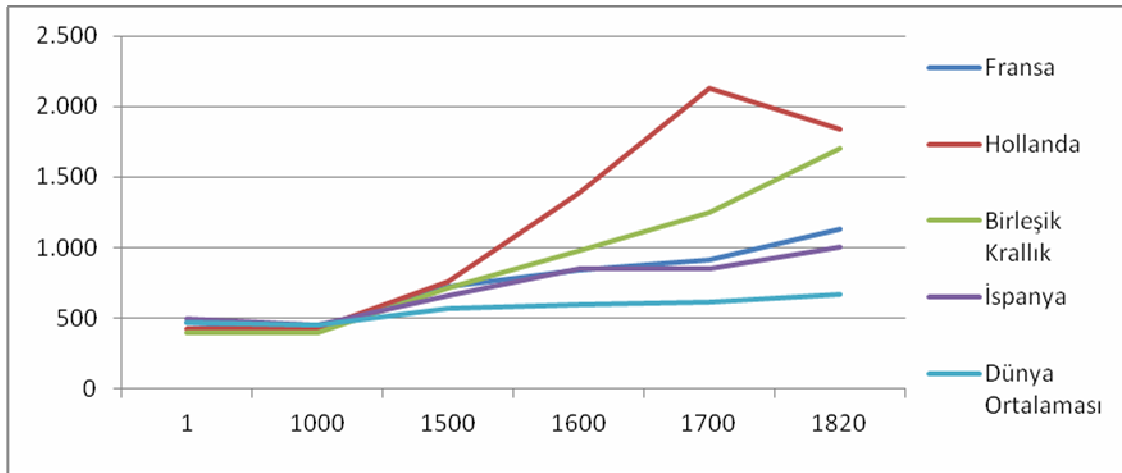
Merkantilist politikaların uygulanabilmesi ulus-devlet entegrasyonlarını zorunlu kılmaktadır ancak Merkantilist Bölgesel Entegrasyon ulus-devletlerin birbirlerine karşı korumacı ve merkantilist politikalar uygulamalarından çok, daha geniş alanlarda, merkez ülkenin çevre ile bütünleşme sürecini yansıtan ve bölgesel entegrasyonun ulus-devlet sınırları dışına taşacak şekilde genişletilmesine dayanan bir süreçtir. Temel özellikleri; merkez ve çevre arasında ekonomik, ticari ve politik bağlar üzerine kurulmuş olması, birbirinden farklı gelişmişlik düzeyine sahip bölgeler arasında entegrasyon oluşturmaya, bağlı çevrenin (sömürgeler) sadece merkez ülkeyle (sömürgeci) ticaret yapması, merkez ülke ve çevre ülke arasında ticarete konu olan mallarda işbölümüne gidilmesi; mamül malların üretimi ana ülkede gerçekleştirilirken, hammaddeler sömürgeler tarafından ana ülkeye ihraç edilmesi, Sömürgeler tarafından gerçekleştirilen ihracat ve ithalatın sadece ana ülke gemileri tarafından yapılması, (Hollanda'ya karşı İngiltere'nin 1651 yılındaki *Navigation Act* ile İngiliz gemileri dışında sömürgelerle ticareti yasaklayıcı yasası merkantilist rekabetin önemli bir örneğini oluşturmaktadır) ve ana ülke gümrük vergisinden muaf tutulması veya ana ülkeye düşük oranlı vergiler uygulanmasıdır.

Grafik 3'te görüldüğü üzere ulus-devlet entegrasyonunu gerçekleştiren ülkelerin merkantilist bölgeselleşmeye evrilmesi kişi başına düşen gelir düzeylerinin de yüksek oranlarda artışını beraberinde getirmektedir. Ekonomik faaliyetlerin artışına bağlı olarak iç ticaretin gerek hammadde temini gerekse de pazar açısından yetersiz kalması Politik İmparatorluklara göre daha küçük coğrafyalarda bütün oluşturan ulus-devletlerin bölgesel genişlemesine neden olmaktadır. Politik denetimden çok ekonomik ve ticari denetim üzerinde yeniden biçimlenen bu bölgeselleşme sürecinde korumacılık, "0 toplamlı oyun" anlayışının bir sonucu olarak ortaya çıkmakta ve "birinin kazancı diğerinin kaybı" olarak görülmektedir. Bu durumda

en büyük ölçekte bölgeselleşme oluşturan (sömürge elde eden) ve ticari faaliyette bulunan ülkelerin en yüksek gelişme düzeyine ulaştığı gözlenmektedir. Hollanda'nın kişi başı gelirlerindeki düşüş dönemi aynı zamanda Merkantilist bölgelerin İngiltere'ye kapırdığı döneme denk gelmektedir.

Grafik 4: Seçilmiş Ülkelerde Kişi başı GSMH'nin Yıllar İtibari ile Değişimi

Maddison, 2013 verileri kullanılmıştır.

Merkantilist bölgesel entegrasyonlar, Politik İmparatorluklardan ve ulus-devletlerden farklı olarak coğrafi bütünselliği olmayan bütünleşmelerdir. Aynı zamanda gerçekleştirilen bölgeselleşmenin ana ülkeye bağımlı bir biçimde ekonomik ve ticari yapıyı değiştirmesi, sömürgecilik sonrası dönemde gerçekleşen yeni bağımsız Ulus-devletlerin 1960'lardaki entegrasyonunda da etkili olacaktır. Ayrıca Benzeşme ve bütünleşme sürecinde ekonomik, toplumsal ve kültürel bir bütün oluşturmaktan çok küresel bir ticaret sisteminin ortaya çıkmasına neden olan ve küresel gelişmişlik farklılıklarını arttıran bir bölgeselleşmedir. Bu bölgeselleşme ile İngiltere'de ortaya çıkan Sanayi Devrimi ve artan korumacı politikalar 19. yüzyılda liberal politikaların uygulandığı bir dönemi de beraberinde getirmektedir. Özellikle 1820'li yıllardan itibaren bütün dünyada serbest ticaretin, ticaret anlaşmaları ile yaygınlaşması Merkantilist bölgesel entegrasyonu da doğrudan etkilemiştir. 1860'tan sonra imzalanan ticaret anlaşmalarında MFN koşulu sömürge ticaretini de kapsayacak biçimde genişletilmiş ve açık-kapı politikası diğer ülkelere de uygulanmaya başlanmıştır. İngiltere 1840'ların ortasında ve 1850'lerde sömürgelerden gelen hammaddelere uyguladığı tercihli ticareti kaldırarak sömürgelere de İngiliz üreticileri lehine var olan tercihli ticareti yürürlükten kaldırabilme izni vermiştir, ayrıca Hindistan'da da açık-kapı politikası uygulamıştır. Fransız sömürgeleri Fransa'yla aynı gümrük kodunu benimseyerek Fransa ile tam gümrük birliği gerçekleştirmişlerdir. Alman, Belçika ve Hollanda sömürgeleri de düşük ve ayrımcı olmayan tarifeler uygulamıştır ve 1885 Berlin Konferansı'nda bütün Orta Afrika sömürgeleri ile ticaretin bütün ülkelere açık olması kararlaştırılmıştır (Irwin, 1993: 98). Sömürgeler dışındaki bölgelerinde liberal ticaret sistemine dahil edilmesi 1838 İngiliz-Osmanlı Ticaret Anlaşması ve 1842 Nanking Anlaşması ile son Politik İmparatorlukların dünya ekonomisi ile bütünleşme süreci sağlanmıştır. 19. yüzyılın sonlarına kadar süren bu liberal politikalarla dünya ekonomisi ve ticaretinin küreselleşme süreci Emperyalist Bölgesel Entegrasyon'la yeniden bölgeselleşme sürecine girmektedir.

3. Sonuç

Bu çalışma bölgesel entegrasyonların sadece 2. Dünya Savaşı sonrasında ulus-devletler arasında gerçekleştirilen ticaret anlaşmaları çerçevesindeki bütünleşmeler değil bir bütün olarak bölgeselleşmenin sürekli bir olgu olduğunu ortaya koymaktadır. Genellikle bölgeselleşme evreleri, ülkeler arası ticaret akımlarının karşılıklı ticaret anlaşmalarına bağlı olarak arttığı dolayısı ile küreselleşme sürecinin hız kazandığı dönemleri ifade etmek çerçevesinde bölgeselleşme dalgaları olarak ifade edilmektedir. Ancak bölgesel entegrasyonlar bundan daha fazlasıdır. Bölgesel entegrasyonlar, ekonomik ve politik sistemlerin ortaya çıkışı, etkileşimi ve dönüşümü ile teknolojik gelişmelerin, coğrafya üzerindeki sürekli yeniden yapılanmasını sağlamaktadır. Bu amaçla Politik İmparatorluklardan günümüze bölgeselleşme uluslararası ekonomi politik bir kavram olarak değerlendirilmekte ve buna bağlı olarak bölgeselleşme evreleri yeni bir dönemlendirme ve adlandırma yapılarak altı evrede açıklanmaktadır.

Politik İmparatorluk bölgesel entegrasyonu ile başlayan bölgeselleşme sürecinin çözülmesi ile Ulus-devlet yapısı çerçevesinde gelişen bölgesel entegrasyon öncelikli olarak ulusal sınırlar içerisindeki entegrasyonun derinleşmesini sağlayacak korumacı ekonomi politikalarını kullanmakta ve sonrasında ise bir yandan ulusal pazarı korurken diğer yandan da artık yeterli gelmeyen ulusal bölgenin dışına çıkabilecek

ekonomi politikalarını kullanmaktadır. Bunun sonucunda ise ulus-devlet bölgeselciliği, sadece ulusal pazarı dışarıya karşı korumakla yetinmeyip dünya çapında kolonilerin diğer uluslarla ticaret yapmasını yasaklayarak merkantilist bölgeselciliğe dönüşmüştür. Dolayısı ile merkantilist ticari bölgeselleşme çerçevesinde gerçekleştirilen entegrasyonlar politik ve askeri müdahaleleri ön plana çıkartmakta ve ulusal ekonomik ticari çıkarlar devlet tarafından korunmaktadır. Bu süreç karşısında bölgesel bütün oluşturma çabasına giren ve öncelikle ulus-devlet inşası çerçevesinde merkezin ticari etkinliğini azaltmak isteyen ülkeler de korumacı veya merkantilist politikaları bölgesel-küresel merkantilist devletlere karşı bir araç olarak kullanmaktadır.

Bu çalışmada makale boyutu dikkate alınarak bölgesel entegrasyon evrelerinde sadece üçü ele alınmıştır, Emperyalist Bölgesel Entegrasyon, Hegemonik Bölgesel Entegrasyon ve Post-Hegemonik Bölgesel Entegrasyon ise daha kapsamlı olarak bir sonraki makalede ele alınacaktır.

KAYNAKÇA

- AMİN, Samir (1997). *Emperyalizm ve Eşitsiz Gelişme*, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- ASLAN, Nurdan (2013). "Ekonomik Küreselleşme: Tarihi, Boyutları ve Sonuçları", ss. 2-28. *Ekonomik Entegrasyon Küresel ve Bölgesel Yaklaşım* (Ed.Küçükahmetoğlu vd.), 3. Baskı, Bursa: Ekin Yayınevi.
- BALASSA, Bela (1967). "Trade Creation and Trade Diversion in the European Common Market", *The Economic Journal*, vol. 77, pp. 1-21.
- BHAGWATI, Jagdish ve Panagariya, A. (1999). "Preferential trading areas and multilateralism-strangers, friends, or foes. Trading Blocs: Alternative Approaches to Analyzing Preferential Trade Agreements", 33-100
http://www.columbia.edu/cu/libraries/inside/working/Econ/ldpd_econ_9596_004.pdf
- BHAGWATI, Jagdish (1992). "Regionalism versus Multilateralism", *World Economy*, 15: 535-556. doi:10.1111/j.1467-9701.1992.tb00536.
- BUZAN, Barry (1984). "Economic Structure and International Security: The Limits of the Liberal Case", *International Organization* 38 (4): 597-624.
- BUZAN, Barry ve WAEVER, Ole (2003). *Regions and Powers*, Cambridge: Cambridge University Press.
- CARPENTER, Theresa. (2009). "A Historical Perspective On Regionalism". In R. Baldwin & P. Low (Eds.), *Multilateralizing Regionalism: Challenges for the Global Trading System* (WTO Internal Only, pp. 13-27). Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9781139162111.003
- COHEN, Benjamin J. (1997). "The Political Economy of Currency Regions", *The Political Economy of Regionalism*, edited by Edward D. Mansfield and Helen V. Milner, 50-76. New York: Columbia University Press, 1998, *The Geography of Money*, Ithaca, N.Y.: Cornell University Press.
- ERTÜRK, Emin (1993). *Ekonomik Entegrasyon Teorisi*, Bursa: Ezgi Kitabevi.
- FRITSCHY, Wantje (2017). *Public Finance of the Dutch Republic in Comparative Perspective: The Viability of an Early Modern Federal State (1570s-1795)*, Brill.
- HETTNE, Björn (2005). "Regionalism and World Order", pp. 269-286, in FARRELL (M.), HETTNE (B.) and VAN LANGENHOVE (L.) (ed.), *Global Politics of Regionalism*, England, Pluto Press.
- HETTNE, Björn ve Fredrik Söderbaum (1998). "The New Regionalism Approach", Pre-publication manuscript, *Politeia*, Vol 17, No 3, pp 6-21. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2399180
- HIGGOTT, Richard (2007). "Alternative Models of Regional Cooperation? The Limits of Regional Institutionalization in East Asia", *European Union and New Regionalism: Regional Actors and Global Governance in a Post-Hegemonic Era*, Edited by Mario Telò, 2007, Ashgate Publications. Second Edition
- HOSHIRO, Hiroyuki (2013). "Regionalization and Regionalism in East Asia", Mar.2013, ISS Discussion Paper Series F-162
<http://www.iss.u-tokyo.ac.jp/publishments/dpf/pdf/f-162.pdf>
- HUNTINGTON, Samuel P. (2002). *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*, İstanbul: Okuyan Us Yayınları.
http://www.constitution.org/cons/dutch/Union_Utrecht_1579.html
http://www.felsefe.gen.tr/leviathan_nedir.asp
<https://www.saylor.org/site/wp-content/uploads/2013/07/HIST222-1.2.1-TheEconomicCostsofIndependence-FINAL.pdf>
- IRWIN, Douglas (1993). "Multilateral and bilateral trade policies in the world trading system: an historical perspective", Edited by Jaime De Melo ve Arvind Panagariya, Cambridge University Press
<https://pdfs.semanticscholar.org/0ea1/cf218730e3d45203b6303bf32e4796abd5d9.pdf>
- JOHNSON, Harry (1965). "An Economic Theory of Protection, Tariff Bargaining and the Formation of Customs Unions", *Journal of Political Economy*, vol. 73, pp. 256-283.
- JOHNSON, Harry (1965). "Optimal Trade Intervention in the Presence of Domestic Distortions", in Baldwin et al., *Trade Growth and the Balance of Payments*, Chicago, Rand McNally, pp. 3-34.
- KATZENSTEIN, Peter J. (2005). *A World of Regions: Asia and Europe in the American Imperium*, by Ithaca and London: Cornell University Press.
- KEOHANE, Robert O. (1984). *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*, Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- KEOHANE, Robert O. ve Joseph S. Nye (1977). *Power and Interdependence: World Politics in Transition*, Boston: Little, Brown.
- KINDLEBERGER, Charles P. (1973). *The World in Depression, 1929-1939*, Berkeley: University of California Press.
- LIPSEY, R.G. (1957). "The Theory of Customs Union: Trade Diversion and Welfare", *Economica*, vol. 24, pp.40-46.
- MACHLUP, Fritz (1975). *A History of Thought on Economic Integration* <https://core.ac.uk/download/pdf/6636207.pdf>
- MACHLUP, Fritz (1977). *A History of Thought on Economic Integration*. New York: Columbia University Press.
- MADDISON, Angus (2003). *Historical Statistics of the World Economy: 1-2008 AD* The Maddison-Project,
<http://www.ggdc.net/maddison/maddison-project/home.htm>, 2013
- MANSFIELD, Edward D., Eric Reinhardt (2003). "Multilateral Determinants of Regionalism: The Effects of GATT/WTO on the Formation of Preferential Trading Arrangements", *International Organization* 57, Fall 2003, pp: 829-862 The IO Foundation

- MANSFIELD, Edward D., MILNER, Helen V (1999). "The New Wave of Regionalism", *International Organization*, vol 53, No 3, pp.589-627.
- MEADE, J.E. (1956). *The Theory of Customs Union*, North Holland Publishing Company.
- ÖZER, Yonca (2013) "Dünya Ekonomisinde Bölgeselleşme Hareketleri", ss29-51. *Ekonomik Entegrasyon Küresel ve Bölgesel Yaklaşım* (Ed.Küçükahmetoğlu vd.) 2013, 3. Baskı, Bursa: Ekin Yayınevi.
- PANAGARIYA, Arvind, *Contributions of Jagdish Bhagwati to The Theory of Commercial Policy*
www.columbia.edu/~ap2231/jbconference/Papers/Panagariya_Bhagwati%20Conference...."
http://www.columbia.edu/~ap2231/jbconference/Papers/Panagariya_Bhagwati%20Conference_Commercial%20Policy.doc
- PICK, Anthony C. (2011). *The Nation State, An Essay* http://www.thenationstate.co.uk/TheNationState.pdf
- PORTER M. (1998). *On Competition*. Harvard Business School Press.
- ROSS, Eric, 2015 https://ericrossacademic.wordpress.com/2015/10/18/mapping-the-mercantilist-world-economy/
- ROWEN, Herbert H. (1972). *Low Countries in Early Modern Times*, United States: Macmillan Press.
- SLANTCHEV, Branislav L. (2014). *War and Society The Dutch Republic, 1581-1806*, Department of Political Science, University of California, San Diego. Last updated: May 13, 2014 http://slantchev.ucsd.edu/courses/ps143a/09%20The%20Dutch%20Republic.pdf
- SÖDERBAUM, Fredrik (2015). "Early, Old, New and Comparative Regionalism: The Scholarly Development of the Field", KFG Working Paper Series, No. 64, October 2015, Kolleg-Forscherguppe (KFG), *The Transformative Power of Europe*, Freie Universität Berlin.
- SÖDERBAUM, F. ve GRANIT, J. (2014). "The Political Economy of Regionalism: The Relevance for International Waters and the Global Environment Facility", A STAP, Issues Paper, Global Environment Facility, Washington, D.C.
- SMITH, Adam (2006). *Milletlerin Zenginliği*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- STEARNS, Peter N. (2008). *World History in Documents: A Comparative Reader*, New York University Press, Second Edition.
- TELÖ, Mario (2011). "The European Union, regionalism, and world order: five scenarios", *Fédéralisme Régionalisme*, [En ligne], Volume 11, Numéro 2 - *Le régionalisme international: regards croisés, Europe, Asie et Maghreb*, URL : http://popups.ulg.ac.be/1374-3864/index.php?id=1090.
- TINBERGEN, J. (1954). *International Economic Integration*, Amsterdam: Elsevier.
- VAYRYNEN Raimo (2003). "Regionalism: Old and New", *International Studies Review* 5, 25-51
- VINER, Jacob (1950). *The Customs Union Issue*, New York: Carnegie Endowment for International Peace.
- VINER, Jacob (2014). *The Customs Union Issue*, Edited by Paul Oslington, Oxford University Press.
- WALLERSTEIN, Immanuel (2004). *Modern Dünya Sistemi*, İstanbul: Bakış yayınları.
- WIMMER, Andreas ve FEINSTEIN, Yuval (2010). "The Rise of the Nation State Across the World, 1816 to 2001", *American Sociological Review* 75(5) 764-790, DOI: 10.1177/0003122410382639, http://asr.sagepub.com
- ZUBRITSKI, Y., MITROPOLSKI, D. KEROV, V. (1995). *Kapitalist Toplum*, Ankara: Sol Yayınları.